Un llibre de Josep Maria Gironella apropa la història de Santa Maria de Vilabertran

▶L'historiador Joaquim Nadal planteja, en aquest article, la necessitat de completar la rehabilitació d'aquest monument

Crònica

Joaquim Nadal VILABERTRAN

Fa pocs mesos que ha sortit el llibre de Josep Maria Gironella i Granés, *Santa Maria de Vilabertran. La preservació del conjunt monumental* que ha editat la Fundació Albert Tomàs i Bassols. El cos del llibre conté una aproximació ben documentada i ben construïda sobre l'evolució del coneixement d'aquesta canònica agustiniana. Un conjunt medieval fruit de successives actuacions i superposicions des dels orígens imprecisos al segle XI i el primer abat conegut Pere Rigald i la consagració de l'església l'any 1100, passant per la secularització de la canònica l'any 1592 i la seva transformació en una col·legiata de clergues, fins als efectes demolidors de la desamortització a partir de 1835.

Gironella destaca, com ho havien fet en el passat els diferents historiadors que havien tractat de Vilabertran, la presència al monestir d'una part de les despulles d'Alfons el Cast (a finals del segle XII), el casament que s'hi celebrà el 1295 entre Jaume II i Blanca d'Anjou o el valor de la famosa Creu de Vilabertran de factura previsiblement associada a les grans obres d'argenteria del segle XIV de la Catedral de Girona. En relació amb la Creu, Gironella accepta la filiació gironina, però no es pot estar d'elucubrar hipòtesis al voltant d'altres tallers, escoles i artesans d'orfebreria a Castelló d'Empúries i el Rosselló i assenyala la mobilitat i transversalitat dels mestres orfebres de tot Europa a la recerca de clients.

Desfilen davant nostre Muntaner, Zurita, Pere de Marca, els autors de l'*España Sagrada* i el del *Viaje literario*, Pella i Forgas, Monsalvatge, Miret i Sans, Jaume Marquès, Antoni Pladevall i Josep M. Marquès, entre d'altres amb un bon coneixement de les fonts i dels documents. Precisament, a partir de Josep M. Marquès, Gironella fa una reivindicació dels fons documentals de Vilabertran que molts autors havien donat per desapareguts i que en realitat es poden reconstruir parcialment des de la Biblioteca de Catalunya (fons Miret i Sans) i els arxius de Girona on han anat a parar.

El nucli central del llibre aborda en quatre apartats la gestió pública del monument, el patronat de Santa Maria de Vilabertran, l'adquisició del conjunt monumental i les obres de restauració. Completen el llibre un bon gruix de notes aclaridores i una completa bibliografia que només és una llàstima que no hagi pogut incorporar l'edició del llibre sobre Manuel Brunet, que cita a partir de la tesi doctoral, de Francesc Montero, la tesi d'Alfons Martínez sobre l'arquitecte Roca i Bros i alguns treballs recents sobre Joan Subias Galter.

Els quatre apartats ajuden a delimitar els aspectes que s'hi volen tractar, però és del tot evident que se'n podria fer també una lectura integrada atesa la simultaneïtat en el temps d'accions diverses de cadascun dels apartats. Subratllem però uns fets essencials: la definitiva liquidació de la col·legiata a finals del segle XIX i les vendes ocasionades per la desamortització van convertir l'enorme conjunt monumental en un mosaic fragmentari de propietats i usos. Des d'usos agrícoles a la planta baixa i al claustre, passant per habitatges diversos o finalment arribant a la incúria i a l'abandonament més absoluts al Palau de l'Abat.

És a partir d'aquesta realitat que des dels anys trenta del segle XX i fins als primers anys del segle XXI les administracions públiques i el Patronat van tractar de recompondre el trencaclosques registral i tornar la unitat al conjunt monumental. Peça a peça, casa a casa, primer Joan Subias per compte de la Diputació i després la Diputació, el Patronat i la Generalitat han anat comprant-les com una condició necessària per a dur a terme amb llibertat i de forma adequada els treballs de restauració.

Com no podia ser d'una altra manera, Gironella subratlla el caràcter pioner de les accions dutes a terme des de la Diputació de Girona i des de la Comissaria de la Generalitat a Girona per Joan Subias i Galter. El programa de Subias era molt clar: assolir la declaració de Monument Nacional, com així va ser l'any 1930, comprar i restaurar. Subias tenia al cap, en els anys trenta, la idea de convertir Vilabertran en un gran arxiu comarcal i popular de l'Empordà; sabia que sense un motor clar i un objectiu definit seria més difícil de completar la tasca que es proposava. No va poder ser i en bona mesura aquesta va ser la raó per la qual la compra i la restauració de Vilabertran s'anés arrossegant pesarosament al llarg de tot el segle XX i els primers anys del XXI, quan encara queda molta feina per fer. Cal remarcar això, si la pròpia acció restauradora del patronat, de la Dirección General de Bellas Artes a través d'Alejandro Ferrant i Miquel Oliva i més recentment de la Generalitat.

Un capítol a part mereix el Patronat. En realitat tres patronats: un de 1945 amb estatuts i impuls eclesiàstic i presidència del bisbe, un segon de 1975 amb estatuts de legislació civil i que va impulsar compres i restauració i en el qual Albert Tomàs va exercir la Presidència i un tercer el 1983 ja sota el control de la Generalitat de Catalunya i amb una vida efímera perquè la mateixa Generalitat el va acabar extingint.

Albert Tomàs fa una presentació, Antoni Pladevall, el pròleg, i Gironella, abans del cos del llibre, escriu una introducció.

Tomàs i Gironella es planyen que Vilabertran és un monument poc visitat i mal conegut. Albert Tomàs és més punyent i es dol que des de l'àmbit de la Generalitat no hi hagi hagut i no hi hagi encara un pla sistemàtic i perioditzat d'inversions que culmini la total restauració del conjunt amb la plena incorporació de les dependències del Palau de l'Abat. Seria injust no reconèixer que s'ha fet molta feina, però fa patir adonar-nos que encara en queda molta per fer i que no s'acaba de veure encara el final de la necessària restauració i menys encara es veu un pla establert d'usos del monestir que el puguin situar en els circuits i les rutes del turisme i el lleure culturals. Tomàs apunta a la idea d'un possible centre d'interpretació del romànic empordanès, una mena de porta d'entrada per Sant Quirze de Colera i Sant Pere de Rodes. És un bon camí.

EL LLIBRE

SANTA MARIA DE VILABERTRAN. LA PRESERVACIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL

AUTOR
▶Josep Maria Gironella

FUNDACIÓ ALBERT TOMÀS.

"Seria injust no reconèixer que s'ha fet molta feina, però fa patir adonar-nos que encara queda molta per fer"

Albert Tomàs apunta la idea d'un possible centre d'interpretació del romànic empordanès

Josep Maria Gironella i Albert Tomàs es planyen que la canònica de Santa Maria de Vilabertran és encara molt poc coneguda i poc visitada.

GENERALITAT DE CATALUNYA